

СВІТОВА ЕКОНОМІКА
ТА МІЖНАРОДНІ
ВІДНОСИНИ

WORLD ECONOMY
AND INTERNATIONAL
RELATIONS

УДК 339.54 : 339.56 : 339.982
JEL Classification F020, F120, F200

Гонак Ігор
аспірант кафедри міжнародної економіки
Тернопільський національний економічний університет
м. Тернопіль, Україна
E-mail: gogrya@gmail.com

ТЕХНОЛОГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО СУПЕРНИЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА ГЛОБАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ У КРАЇНАХ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

Анотація

Вступ. Актуальність теми наукового дослідження пов'язана із недостатнім вивченням проблематики економічного суперництва та протистояння в умовах зростання рівня глобалізованості країн і націй, підвищення впливу чинників зовнішнього середовища (економічних, політичних, інформаційних та інших) на їхню внутрішню політику та стан економіки.

Методи. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, серед яких найсуттєвішими є: абстрактно-логічний метод – для формулювання висновків дослідження; методи аналізу, синтезу й узагальнення – для вивчення основних тенденцій економічного суперництва; системного підходу – при виявленні причин та чинників глобального економічного суперництва.

Результати. У результаті проведеного дослідження визначено причини і чинники глобального економічного суперництва та з'ясовано його негативний вплив на розвиток національних економік. Встановлено особливості економічного протистояння між різними країнами. Проаналізовано сучасну парадигму економічного протистояння між країнами колишнього Радянського Союзу.

Автором узагальнено можливості впливу технологій економічного суперництва на економічні процеси у країнах пострадянського простору.

Перспективи. Розглянуто технології впливу Росії на сусідні пострадянські країни для досягнення геоекономічного та геополітичного контролю над ними. Перспективними напрямами подальшого дослідження є вивчення методологічних засад і принципів підвищення ефективності впливу технологій та інструментів економічного суперництва на національні, регіональні та глобальні економічні процеси; мінімізація негативних наслідків торгівельно-економічного суперництва.

Ключові слова: економічне суперництво; економічне протистояння; економічна війна; економічний хаос; газова війна; Україна; Грузія; Республіка Молдова; Республіка Білорусь; Азербайджанська Республіка; Російська Федерація; Республіка Туркменістан.

Вступ.

Процеси глобалізації у XXI ст. поглиблюють існуючі виклики для національних економік. Суперечності між країнами як основними суб'єктами системи міжнародних економічних відносин посилюються через неоднорідність ресурсного потенціалу та відмінності в економічних пріоритетах

розвитку. Позиціонування країн в глобальному економічному просторі виключно за рахунок конкурентних переваг не завжди забезпечує реалізацію національних економічних інтересів тому, що економічні плани країн часто недостатньо підкріплені національним багатством та потребують додаткового зовнішнього ресурсу. Це спонукає країни застосовувати інші форми економічного суперництва під впливом низки чинників, що формують їхні стратегічні імперативи.

Актуальність теми наукового дослідження пов'язана із недостатнім вивченням проблематики економічного суперництва та протистояння в умовах зростання рівня глобалізованості, підвищення впливу чинників зовнішнього середовища (економічних, політичних, інформаційних та інших) на внутрішню політику та стан економіки країн.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідження теоретичних аспектів функціонування технологій економічного суперництва знайшли своє місце у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Питання функціонування технологій економічного суперництва досліджували такі науковці як: М. Савлук, А. Мороз, М. Пуховкіна, В.Лановий та інші.

Мета.

Метою статті є вивчення можливостей використання технологій економічного суперництва та протистояння Російською Федерацією для контролю за інформаційним, соціально-економічним і політичним простором сусідніх країн. Завданням статті є характеристика основних методів, технологій та інструментів економічного суперництва та протистояння, які застосовуються для впливу на політико-економічні процеси в умовах трансформації пострадянського суспільно-економічного середовища.

Методологія дослідження.

Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, серед яких найсуттєвішими є: абстрактно-логічний метод – для формулювання висновків дослідження; методи аналізу, синтезу й узагальнення – для вивчення основних тенденцій економічного суперництва; системного підходу – при виявленні причин та чинників глобального економічного суперництва.

Результати.

З античних часів уряди використовували технології економічного суперництва і протистояння як інструменти боротьби за вплив над глобальними економічними та політичними процесами. Принцип «поділяй та володарюй» найбільш вдало використовувала антична римська держава (як республіка, так і імперія). Ефективність застосування технологій економічного суперництва та протистояння дозволило римській державі розширити свій економічний і політичний вплив на половину відомого на той час світу. Всі наддержави з античних часів до XXI ст. намагаються використовувати технології економічного суперництва та протистояння для власного виживання та контролю над глобальними та регіональними торговельно-економічними і фінансовими потоками.

Економічне суперництво в умовах глобалізації – це сукупність політичних, економічних, фінансових, адміністративних, юридичних та інших засобів та методів, спрямованих проти фінансово-економічної системи іноземного суб'єкта чи міжнародної організації.

Протягом останніх століть найбільш вдало технології економічного суперництва та протистояння використовувала спочатку Британська імперія, а на даний час – Сполучені Штати Америки та Російська Федерація.

Економічні процеси постійно трансформуються під впливом різновекторних тенденцій: всередині країн, тенденцій регіоналізації (коли країни інтегруються в регіональні інтеграційні

об'єднання) та глобальних тенденцій. Кожна країна, інтегруючись в глобальний чи регіональний простір, прагне реалізувати свої економічні інтереси, використовуючи для цього різні економічні інструменти. Світова практика показує, що багато країн, які мають сьогодні лідируючі позиції у світі, використовують технології економічного суперництва та протистояння.

Основними економічними проблемами, що зумовлюють підвищення інтенсивності економічного суперництва та протистояння, є: зростання зовнішньої заборгованості та потрапляння до боргової ями; непряме перешкодження експорту та імпорту; заборона продажу (ембарго) зброї, товарів подвійного призначення, високотехнологічної продукції, важливих сировинних товарів; укладання невзаємовигідних міжнародних договорів та інше.

Економічна зброя як засіб економічного суперництва включає засоби економічної боротьби за дезорганізацію структур економічного супротивника і подальше їх поглинання. Сюди входить вмонтування фінансової системи країни у світову фінансово-кредитну систему, що ґрунтується на лихварському відсотку (на думку М.І. Савлука, лихварському кредиту притаманні непродуктивний характер і надзвичайно високі процентні ставки, що часто призводить до повного розорення позичальників, нерідко поглинаючи не тільки весь додатковий продукт, а і частину необхідного продукту [1]) і прив'язує країну-суперника до боргової ями, з якої надзвичайно важко вийти.

Економічна зброя, разом із зброєю геноциду та звичайною зброєю, є складовими матеріальної зброї. Зброя геноциду включає етнічний геноцид, алкогольний, наркотичний та інформаційно-економічний геноцид. Звичайна зброя фізичного знищення – це та, за допомогою якої сусідня країна здійснює конфронтацію проти молдавського, українського, грузинського, чеченського, дагестанського, сирійського та інших народів. Це підтверджує дієвість, ефективність та руйнівну міць економічної зброї.

Наприклад, у Таджикистані було розв'язано громадянську війну та економічний хаос, в результаті чого до влади у країні прийшло підконтрольне сусідній країні недемократичне керівництво. Для взяття під контроль основного експортного активу Туркменістану – природного газу і, цим самим, взяття під контроль економічної та політичної систем цієї країни, Росія через свою основну газову корпорацію намагалася нав'язати Туркменістану невідгідні кабальні газові договори (наприклад, викупити за заниженою вартістю весь видобутий для експорту газ на багато років наперед). Після провалу кількох спроб економічного суперника нав'язати свої умови домовленостей Туркменістану було ухвалено рішення про швидке та радикальне розв'язання «проблеми» – організовано вибух на газовій магістралі, через яку постачали газ із Туркменістану до газотранспортної мережі економічного конкурента, а через неї у Європу. Зволікання у ремонті труби та відновленні газопостачання призвело до падіння туркменської економіки приблизно на чверть. Ціни зросли, валюта девальвувала. Почалось зубожіння населення та зросло безробіття.

Проте, завдяки рішучим крокам туркменського уряду протягом кількох років була добудована газотранспортна магістраль із Туркменістану до Китайської Народної Республіки [2]. Туркменська економіка відновила, було зупинено економічний хаос та нівельовано політичний та економічний тиск Російської Федерації. Із-за побудови нової газової магістралі посилюється економічний і політичний вплив у регіоні Китаю, а Росія як основний економічний суперник втратила багато важелів впливу на поточну ситуацію у регіоні.

Для утримування у сфері свого впливу багатого на природні ресурси Азербайджану та відлякування від азербайджанської економіки іноземних інвесторів Росія за посередництвом свого сателіта Вірменії у кінці 80-х – на початку 90-х рр. XX ст. розв'язала війну за контроль над Нагірно-Карабаською автономною областю Азербайджанської РСР. Військовий конфлікт та соціально-економічний хаос зберігається у цьому регіоні і в даний час, проте азербайджанська економіка швидко розвивається, що дало можливість наростити потужність не тільки економічну, а і політичну та військову. Військовий бюджет Азербайджану став більшим, ніж загальний Державний бюджет Вірменії, що дозволило переозброїти армію країни, підвищити її стратегічну та тактичну ефективність. Нарощення економічної могутності дало змогу Азербайджану на початку квітня 2016

р. розпочати операцію зі звільнення окупованих Вірменією територій (окупована територія складала приблизно 20% Азербайджану) [3].

Аналізуючи ситуацію в зоні Нагірного Карабаху, неможливо не взяти до уваги резолюції Ради Безпеки ООН, основних положень якої не дотримуються сторони конфлікту. Спираючись на заяву Мінської групи про недопустимість використання чужої території з метою отримання міжнародного визнання або зміни юридичного статусу від 4 листопада 1993 р., міжнародне співтовариство підкреслило, що ніякої «Нагірно – Карабахської Республіки» не існує і бути не може. Не визнана жодною країною, навіть самою Вірменією, земля не може претендувати на право на окреме існування. Карта Азербайджанської Республіки в усіх офіційних та міжнародних джерелах є свідченням того, що Карабах та прилеглі райони є невід'ємною територією Азербайджану. Таким чином, питання про збереження Status-quo, який пропонує Вірменія, не має логічного зв'язку [4].

Грузія також відчула на собі вплив інструментів економічного суперництва та протистояння з боку Росії. Після глобальних політичних і економічних змін, які відбулися у грузинській державі у 2002-2004 рр., Грузія почала активно впроваджувати реформи, викоринювати корупцію і розвивати економіку, розпочала будувати нафтопровід «Баку – Тбілісі – Джейхан» в обхід російської території. Так, для Російської Федерації виникла загроза втратити монополію на поставки енергоресурсів із Середньої Азії та Азербайджану до Європи. В результаті у серпні 2008 р. уряд Грузії втратив контроль над Абхазією та Південною Осетією, що становить приблизно чверть території грузинської держави. Проте, замість очікуваного краху грузинської економіки та грузинської державності, у Грузії почали активно відбуватись діаметрально протилежні процеси.

Стратегія Грузії полягає у тому, що повернути тимчасово окуповані території не вдасться військовими методами, але можна ці території реінтегрувати до складу Грузії завдяки економічній успішності – і Абхазія та Південна Осетія самі захочуть повернутися до складу грузинської держави. Уряд Грузії опікується не тільки розвитком етнічно-монолітних грузинських територій, а і Аджарії, де активно розвивається туризм, будівництво, виноградарство, садівництво та інші галузі економіки. Станом на вересень 2015 р. у Аджарії працювало 283 готелі на 14286 місць. Це великий показник для республіки із населенням 400 тисяч осіб. Туристичний потік вже зараз складає біля двох мільйонів туристів на рік [5]. Зарплати у Грузії за десять років виросли у десятки разів і є у кілька разів вищими за зарплати на невідконтрольованих центральному уряду територіях.

За підсумком, ані економічна дестабілізація та інші елементи економічного суперництва, ані пряме військове вторгнення та спровокований цим конфліктом військовий та соціально-економічний хаос не дали можливості Росії повернути повний контроль над грузинською економікою. Незважаючи на опосередкований політичний вплив, Росії не вдалося зупинити рух Грузії у бік Євроатлантичних структур – грузинська держава підписала Угоду про асоціацію між Європейським Союзом та Грузією і отримала безвізовий режим перетину кордону між Грузією та країнами Шенгенської зони.

Поступ Молдови до Євроатлантичних структур через споріднену румунську державу Росія як країна-суперниця зупинила за допомогою сепаратизації Придністровського регіону країни та кровопролитної війни. Молдавська держава разом із територіями втратила третину економічного потенціалу та контроль над кількасоткілометровою ділянкою українсько-молдавського кордону. «Придністровська Молдавська Республіка» стала проблемою не тільки для Молдови, а і для України. Організована контрабанда через неконтрольовану молдавським урядом ділянку українсько-молдавського кордону не тільки підживляє економіку Молдови і України, а й призводить до проблем у інших сферах суспільного життя.

Наприклад, прибуває транзитний вантаж у порт Одеси для транспортування на територію Молдови. Вантаж перетинає українсько-молдавський кордон на ділянці, не підконтрольній Молдавській державі ділянці українсько-молдавського кордону, потрапляє на територію невизнаної «Придністровської Молдавської Республіки», а після цього контрабандними шляхами потрапляє знову на територію України чи інших країн. Країна, на територію якої потрапляє контрабандний

вантаж, втрачає доходи бюджетів від поступлення митних платежів, створюється додаткова конкуренція на внутрішньому ринку країни через низькі ціни, чим зменшується кількість робочих місць та провокується зростання безробіття, що створює додаткове навантаження на бюджет. Також може бути завезений низькоякісний товар, який матиме негативний вплив на здоров'я людей чи навколишнє середовище (неякісні чи отруєні цигарки, алкоголь і м'ясні вироби), що створює додаткове фінансове навантаження на державну систему охорони здоров'я. Отримують економічні збитки офіційні товаровиробники, які сумлінно сплачують податки – вони не тільки змушені зменшувати виробництво із-за перенасичення ринку, а і зменшувати рентабельність чи працювати собі у збиток із-за конкуренції із дешевою контрабандою.

Іншим засобом тиску на Молдову є поставки природного газу газовим монополістом Росії – «Газпромом» на територію «Придністровської Молдавської Республіки». Російська Федерація постачає природний газ на непідконтрольні молдавському уряду території, а погашення оплати вимагає від молдавської держави. Борг перевищив п'ять мільярдів доларів. Таким чином, країна-економічний суперник заганяє Молдову у глухий кут – якщо молдавський уряд не визнає цей борг то, як наслідок, відмовляється від юрисдикції над територіями «Придністровської Молдавської Республіки», а якщо захоче реінтегрувати ці території, то змушений буде сплатити борг.

Проти Молдови Росія постійно проводить економічні дестабілізуючі кроки – припиняються поставки природного газу, проводяться маніпуляції з цінами на газ, вводяться ембарго на поставки молдавських вин із Молдови, вводяться різні обмеження щодо молдавських трудових мігрантів на ринку праці економічного суперника. Проте, незважаючи на всі старання економічного суперника, молдавська держава підписала Угоду про асоціацію між Європейським Союзом та Молдовою та отримала безвізовий режим із Євросоюзом.

Найбільш ефективно технології економічного суперництва та протистояння, які використовує регіональний економічний гегемон проти сусідніх країн, спрацювали проти Республіки Білорусь. Після виходу Білоруської РСР із складу Радянського Союзу уряд Росії методично розкитував внутрішньополітичну та соціально-економічну ситуацію на території Білорусі. Це привело до зміни зовнішньоекономічного та зовнішньополітичного курсу країни. Заради збереження нового економічного курсу та для додаткового наповнення державного бюджету у часи перманентних криз (переважно спровокованих Росією) уряд Білорусі поступово розпродував економічним агентам Російської Федерації – як великим підприємцям, так і державним компаніям привабливі державні підприємства, найважливішим з яких для стабільності економічної та політичної незалежності Білорусі стала білоруська газотранспортна система.

Через перехід контролю над підприємствами-монополістами від білоруського уряду до економічних суб'єктів країни-суперника Білорусь поступово втрачала економічний і політичний суверенітет. Спочатку білоруська та російська держави вступили до ОДКБ (разом із деякими країнами Середньої Азії) та утворили Союзу Державу Російської Федерації і Білорусі [6]. 10 жовтня 2000 р. Росія змусила Білорусь вступити у ЄврАзЕс, 6 липня 2010 р. до Митного союзу Білорусі, Казахстану і Росії (1 січня 2015 р. трансформувався у Євразійський економічний союз). Кожне наступне інтеграційне утворення все більше і більше обмежує економічну і політичну незалежність Білорусі та розширює можливості впливу і контролю Росії над економічним, політичним, інформаційним та культурним простором білоруської держави, приносячи додаткові втрати білоруській економіці.

Найпотужнішими механізмами економічного суперництва Росії проти білоруської економіки і державності були обмеження на поставки та волатильність ціни на російську нафту і природний газ, а також жорсткі умови та кабальний процент на кредити із країни-суперника.

Якби не агресія Росії проти України, білоруське суспільство і білоруська державність поступово розчинилася б у спільній країні з Росією протягом найближчих років, проте конфлікт на Сході України та на території Автономної Республіки Крим призвів до поступової самоідентифікації білоруської нації та відновлення національного економічного простору.

Варто зазначити, що інструменти і технології економічного суперництва є ефективними не тільки по відношенню до невеликих чи економічно слабких країн. Військовий потенціал країн Північно-Атлантичного альянсу майже у десять разів більший за військовий потенціал Російської Федерації, а ВВП країн Європейського Союзу (19180 млрд.дол у 2016 році [7]) більший за ВВП Росії (1132,7 млрд.дол у 2016 році [8]) у сімнадцять разів. Проте, стимулюючи продовження військового конфлікту на території Сирії, Російська Федерація зуміла спровокувати різке зростання кількості біженців із Близького Сходу до Європи [9, 10].

Країни Західної Європи (зокрема, Німеччина, Австрія та Франція) приймають величезний масив біженців, а країни Центрально-Східної Європи (Угорщина, Польща та інші) відмовляються приймати та утримувати біженців за рахунок власних платників податків. Це провокує розкол між країнами «Старої» та «Нової» Європи і зростання видатків бюджетів на утримання біженців, на чому ефективно «грають» економічні суперники. Звідси випливає, що майже всі країни є вразливими до впливу технологій та інструментів економічного суперництва навіть з боку менших суб'єктів міжнародної політики і економіки.

Економічні суперники у різних країнах використовують різні елементи дестабілізуючого впливу для контролю над сусідніми країнами. Проте, для контролю над Україною використовується майже весь набір дестабілізуючих елементів та технологій політичного і економічного протистояння. Наступ на українську економіку, політику, суспільство та інформаційний простір здійснювався по багатьох напрямках.

З перших років незалежності України Росія як країна-конкурент проводила проти нашої країни економічні війни – здійснювала проти українських експортерів антидемпінгові розслідування у різних галузях, вводила заборону на експорт товарів з української території на російську (твердих сирів, виробів із металу, високотехнологічної продукції), вводила заборону на імпорт в Україну енергетичних ресурсів (нафти, газу, палива для атомних електростанцій, вугілля).

Створюючи кризи і хаос на українських ринках, Росія кожного разу намагалась за результатами їхнього вирішення виторгувати для себе економічні та політичні переваги – нав'язати високі ціни на експортовані в Україну сировинні товари, отримати в оренду для своїх військових баз і навчальних центрів українські території чи викупити по низькій ціні або отримати безкоштовно високорентабельні чи стратегічні підприємства, найважливішим із яких була і є українська газотранспортна система.

Найефективнішим засобом у руках Російської Федерації у боротьбі за контроль були поставки на українську територію природного газу. Наприкінці 2005 – на початку 2006 рр. відбулося перше масштабне газове протистояння, результатом якого стало зростання ціни газу для України із 50 доларів США за тисячу кубометрів природного газу до 95 доларів США за тисячу кубометрів природного газу. Для енергозатратної неререформованої української економіки газове суперництво та його результати стало важким випробуванням.

Друге масштабне «газове протистояння» проти української економіки було проведено зимою 2008-2009 рр., коли відбулося підвищення ціни на природний газ до 450 доларів за одну тисячу кубічних метрів природного газу (на внутрішньому ринку України ціна природного газу склала 235 доларів за одну тисячу кубічних метрів природного газу і ціна продовжувала зростати протягом наступних років).

Наслідком домовленостей 2009 р. стало рішення російського уряду у 2010 р., за результатами якого Україні була надана знижка у 30%, якщо ціна газу буде становити до 330 доларів США за одну тисячу кубічних метрів природного газу і знижка у розмірі 100 доларів США, якщо ціна газу буде понад 330 доларів США за одну тисячу кубічних метрів природного газу. Натомість Росія отримала можливість подовжити термін перебування свого Чорноморського флоту у Севастополі на 25 років, закріплену міждержавним договором. В результаті за 8 років (з 2006 по 2014 р. – примітка автора) російський газ подорожчав для України у вісім-дев'ять разів – з 50 дол до 400-450 дол. [11].

Росія, за підсумками газових протистоянь з Україною, отримала такі здобутки:

- виторгувала для себе вигідні умови транспортування природного газу через територію України;

- щоразу домогалась підвищення ціни природного газу для нашої країни;

- виставляла Україну ненадійним транзитним партнером у постачанні природного газу із території сусідньої країни до європейських споживачів і, тим самим, домогалась просування будівництва альтернативних газопроводів в обхід української газотранспортної системи;

домогалась суттєвих політичних поступок (наприклад, продовження терміну перебування на військовій базі у Севастополі Чорноморського флоту Російської Федерації на 25 років до 2042 р. за рахунок знижки на ціну природного газу, який постачався в Україну [12]);

- «вимивала» фінансові ресурси із українського бюджету – із-за високих цін на закупку іноземного природного газу та низьких внутрішніх цін дефіцит балансу державного українського оператора на ринку природного газу компанії «Нафтогаз» інколи складав кілька відсотків ВВП і цей дефіцит часто покривався за рахунок доходів Державного бюджету України;

- для покриття дефіциту балансу «Нафтогазу» іноземна країна або її підконтрольні суб'єкти (державні банки, нафтогазові компанії чи їх дочірні структури) під гарантії українського уряду надавали кредити під кабальні проценти, що ще більше погіршувало фінансовий стан «Нафтогазу» та українського бюджету;

- використовуючи важкий фінансовий стан «Нафтогазу», найбільша газова компанія іноземної країни домовлялася про передоплату транзиту природного газу через українську газотранспортну систему по низькій ціні на кілька років наперед, тим самим блокуючи можливість маневру для українських переговорників на газових переговорах;

- загальмувала реформування української економіки та утруднила інтеграцію України до Євроатлантичних структур.

Росія також намагається маніпулювати керівництвом України за допомогою таких фінансових інструментів, як державні позики чи купівля державних цінних паперів. Восени 2013 р. за посередництвом купівлі державних цінних паперів було надано Україні кредит у розмірі трьох мільярдів доларів США [13]. Український уряд не мав достатніх фінансових можливостей для виплати цього боргу, тому оголосив мараторій на погашення будь-яких фінансово-економічних зобов'язань перед цією країною. Для списання частини зовнішнього державного боргу кредитори на Заході виставили умову – український уряд має домовитися із кредиторами країни-суперниці про списання частини боргу України перед Росією. Скориставшись можливостями впливу на процес списання частини боргів України перед кредиторами, Російська Федерація почала планомірно провокувати економічний хаос на фінансовому ринку України для його дестабілізації.

Окремо слід відмітити активну експансію капіталу, який контролюється Росією – економічним суперником України, у банківський сектор (Банк Російський Стандарт, БМ Банк, ВТБ Банк, Петрокоммерцбанк-Україна, Промінвестбанк, Сбербанк Росії, Фольксбанк, Банк Траст та інші банки). Із п'ятнадцяти найбільших українських банків чверть – це банки із російським капіталом – і їх вплив на українську економіку величезний. У 2013 р. частка капіталу економічних суб'єктів Росії у банківському секторі склала 15% (проте, протягом 2014-2016 рр. їх частка зменшилась до 8,8% [14]).

За бажанням Росія і при певній координації дій банки із російським капіталом можуть спричинити проблеми у банківській системі України та паралізувати українську економіку. Також можливий варіант виведення депозитів українців із банків із російським капіталом до материнських банківських структур у Росії (подібна операція була проведена у 1991 р. урядом СРСР, коли пенсійні кошти та депозити у Сбербанку СРСР із території України були переведені у Москву, результатом чого став майже повний колапс фінансової системи Української РСР до кінця 1991 р. і швидка девальвація купуно-карбованця у 1992-1995 рр.) та оголошення банків банкрутами. Майже гарантована неспроможність Фонду гарантування вкладів повернути кошти вкладникам банків із

російським капіталом може призвести не тільки до економічної, а і до соціальної та політичної дестабілізації в Україні.

Окремою технологією провокування економічного і соціального суперництва в Україні є пограбування та знищення економічного потенціалу на окупованих територіях. У Криму знищується підприємництво (кількість підприємців зменшилась у п'ять разів) та доводяться до банкрутства важливі підприємства (наприклад у «Масандри» відбирають землі, а її продукцію перестали називати «вином», а почали називати «винним продуктом», що зумовило підвищення податкового тягаря) і заповідники (наприклад, заповідник «Херсонес»). На Донбасі знищується клас підприємців («націоналізують» ринки, підвищують податки), високотехнологічні виробництва вивозяться на територію сусідньої країни (наприклад, технологічні лінії Луганського патронного заводу, продукцію якого експортували навіть до США), а інші – просто знищуються і рижуться на металобрухт. Після повного розграбування Донбасу російське керівництво намагається фінансову відповідальність за окуповані території перекласти на українську економіку та спровокувати цим колапс української державності.

Проте, незважаючи на важкий соціально-економічний стан, непідконтрольність Криму та частини Донбасу українське суспільство і керівництво зуміло стабілізувати соціально-економічну ситуацію у країні. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [15] українські експортери поступово переорієнтовуються із ринку сусідньої країни на інші ринки, диверсифікували імпорт природного газу через Словаччину та інші європейські країни, завдяки глибокій девальвації гривні зуміли вирівняти платіжний баланс. Українське керівництво виконало всі вимоги Європейського Союзу, пов'язані із запровадженням безвізового режиму перетину кордону громадян України між українською державою та країнами Шенгенської зони і безвізовий режим запрацював.

Висновки і перспективи.

Для підвищення ефективності впливу технологій та інструментів економічного суперництва на національні, регіональні та глобальні економічні процеси потрібно розвивати наступні напрямки:

- підвищувати загальну конкурентоспроможність продукції національних товаровиробників;
- намагатися не продавати сировинні товари, а виробляти продукцію з високою доданою вартістю та розробляти високотехнологічну унікальну продукцію;
- ефективно використовувати інструменти захисту, розроблені СОТ [16], ЄС та іншими регіональними об'єднаннями, які мають величезний вплив на світову економіку;
- знаходити нові ринки реалізації продукції;
- диверсифікувати закупку сировинних ресурсів за кордоном;
- вдосконалювати наявні та розробляти нові способи видобування і отримання енергоресурсів;
- переорієнтовувати національну економіку на нові ринки збуту власних експортних товарів;
- активно встановлювати нові економічні зв'язки;
- намагатись активніше переорієнтувати зовнішньоекономічні зв'язки із ринків Митного союзу під керівництвом Росії на європейські, американські, африканські та азійсько-тихоокеанські ринки;
- забезпечити розвиток, захист, інвестиційний та інноваційний поступ, стимулювання і зростання національного ринку із паралельним рухом України у євроатлантичній структурі.

Економічне суперництво призводить до негативних наслідків, проте країна може захистити себе через механізми СОТ, арбітражні суди чи, хоча б, мінімізувати негативні наслідки торгівельно-економічного суперництва.

Незважаючи на втрату територій та складні економічні умови, багато країн пострадянського простору за наявності політичної волі продовжують свій незалежний шлях та ефективний економічний поступ. Отже, у результаті проведеного дослідження визначено причини і чинники глобального економічного суперництва та з'ясовано його негативний вплив на розвиток національних економік пострадянського простору. Встановлено особливості економічного

суперництва між різними країнами. Проаналізовано сучасну парадигму економічного суперництва між країнами колишнього Радянського Союзу.

Список використаних джерел

1. Савлук М. І., Мороз А. М., Пуховкіна М. Ф. та ін. Гроші та кредит: Підручник. 3-тє видання, перероблене і доповнене ; за загальною редакцією М.І. Савлука. Київ : КНЕУ, 2002. 598 с.
2. Кравчук К. Росія — Туркменістан 0:1. Контракти. №5, лютий. 2010. URL: <http://archive.kontrakty.ua/gc/2010/5/6-rosiya-turkmenistan-01.html?lang=ua> (дата звернення 20.03.2017).
3. Війна в "чорному саду". Що потрібно знати про конфлікт у Нагірному Карабасі // 112 UA, 5 травня. – 2016. URL: <https://ua.112.ua/statiji/viina-v-chornomu-sadu-shcho-potribno-znaty-pro-konflikt-v-nahirnomu-karabasi-302547.html> (дата звернення 27.03.2017).
4. Рустамова Парвана Тельман кизи. Нагірний Карабах – спроби встановлення справедливості. *UA Foreign Affairs*. 3.С. (зовнішні справи). URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/anglomovnaversija/view/article/nagimii-karabakh-sprobi-vstanovlennja-spravedlivost-1/> (дата звернення 9.04.2017)
5. Аджарія зробила ставку на туризм, іностранные инвестиции и сельское хозяйство / News Black Sea, 7 сентября. 2015. URL: <http://www.blackseanews.net/read/104756> (дата звернення 10.04.2017)
6. Довнар В. 20 років мрії і примусу: як Росія і Білорусь будували союзну державу / Вадим Довнар // Апостроф, 16 квітня. 2017. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/world/ex-ussr/2017-04-16/20-let-mechtyi-i-prinujdeniya-kak-rossiya-i-belarus-stroili-soyuznoe-gosudarstvo/11741> (дата звернення 01.04.2017)
7. Размер ВВП по ППС Европейского союза, млрд. долларов США. URL: <http://www.ereport.ru/stat.php?razdel=country&count=eu&table=gpacia> (дата звернення 11.04.2017)
8. ВВП стран мира в 2016 году, прогноз на 2017 год. URL: <http://visasam.ru/emigration/vybor/vvp-stran-mira.html#i-4> (дата звернення 04.04.2017)
9. Фомов Д., Фітісова, А. Дивна логіка кризи біженців у Європі. Free voice information analysis center. October 17. 2015 URL: <http://iac.org.ua/divna-logika-krizi-bizhentsiv-u-yevropi/>
10. Солодько А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. Cedos, 4 березня. 2016. URL: <https://cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky> (дата звернення 9.04.2017)
11. Лановий В. Газова шибениця для українського народу. *Економічна правда, середа, 13 липня*. 2016. URL: <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/07/29/551080/> (дата звернення 9.04.2017)
12. Дуда А. Політика Росії щодо ЧФ: Севастополю – славу, Новоросійську – кошти. *Український тиждень*, 4 березня. 2012. URL: <http://tyzhden.ua/Politics/43993> (дата звернення 12.04.2017)
13. Україна прогала Росії суд в Лондоні, 29 березня. – 2017 URL: <http://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20170329-ukrayina-prograla-rosiyi-sud-v-londoni/> (дата звернення 11.04.2017)
14. Гонтарєва В. Частка російських банків в Україні зменшилась в 1,7 разу. ТСН, 26 січня. 2017. URL: <https://tsn.ua/groshi/chastka-rosiyskih-bankiv-v-ukrayini-skorotilasya-v-1-7-razu-gontareva-869834.html> (дата звернення 10.04.2017)
15. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 9.04.2017)
16. The World Trade Organization (WTO). URL: <https://www.wto.org/> (дата звернення 9.04.2017)

Статтю отримано: 18.04.2017 / Рецензування 5.05.2017 / Прийнято до друку: 12.05.2017

Ihor Honak
Postgraduate Student
Department of International Economy
Ternopil National Economic University
Ternopil, Ukraine
E-mail: gogrya@gmail.com

**TECHNOLOGIES OF ECONOMIC RIVALRY AS AN INSTRUMENT OF INFLUENCE
ON GLOBAL ECONOMIC PROCESSES IN POST-SOVIET COUNTRIES**

Abstract

Introduction. The urgency of the topic of scientific research is related to the inadequate study of the problems of economic rivalry and confrontation in the conditions of increasing globalization of countries and nations, increasing the influence of factors of the environment (economic, political, informational, etc.) on their internal policies and the state of the economy.

Methods. The methodological basis of the study is the dialectical method of scientific knowledge. General scientific and special methods are used in the process of research, among which the most significant are: abstract and logical method – to formulate the conclusions of the study; methods of analysis, synthesis and generalization – to study the main tendencies of economic rivalry; a system approach – in identifying the causes and factors of global economic rivalry.

Results. The causes and factors of global economic rivalry are identified in the result of the study and its negative impact on the development of national economies is determined. The peculiarities of economic confrontation between different countries are established. The modern paradigm of economic confrontation between the countries of the former Soviet Union is analyzed.

The possibilities of influence of technologies of economic competition on economic processes in post-Soviet countries are generalized by the author.

Discussion. Technologies of Russia's influence on neighboring post-Soviet countries for achievement of geo-economic and geo-political control over them are considered in the article. The study of methodological principles and principles for increasing the effectiveness of the impact of technologies and instruments of economic competition on national, regional and global economic processes, minimizing the negative effects of trade and economic competition are promising areas for further research.

Keywords: economic rivalry; economic confrontation; economic war; economic chaos; gas war; Ukraine; Georgia; Republic of Moldova; Republic of Belarus; Republic of Azerbaijan; Russian Federation; Republic of Turkmenistan.

References

1. Savluk, M. I., Moroz, A. M., & Pukhovkina, M. F. (2002). *Hroshi ta kredyt* [Money and credit]. Kyiv, Ukraine : KNEU, 598.
2. Kravchuk, K. (2010). Rosiia – Turkmenistan 0:1 [Russia – Turkmenistan 0: 1]. *Contracts*, 5. Retrieved from <http://archive.kontrakty.ua/gc/2010/5/6-rosiya-turkmenistan-01.html?lang=ua>.
3. Viina v "chornomu sadu". Shcho potribno znaty pro konflikt u Nahirnomu Karabasi [The war in the "black garden". What you need to know about the Nagorno-Karabakh conflict]. (2016). 112 UA. Retrieved from <https://ua.112.ua/statji/viina-v-chornomu-sadu-shcho-potribno-znaty-pro-konflikt-v-nahirnomu-karabasi-302547.html>.
4. Rustamova, P. Nahirnyi Karabakh – sproby vstanovlennia spravedlyvosti [Nagorno-Karabakh – attempts to establish justice]. *UA Foreign Affairs*. Retrieved from <http://uaforeignaffairs.com/ua/zs/anglomovna-versija/view/article/nagirnii-karabakh-sprobi-vstanovlennja-spravedlivost-1/>
5. Adzharia sdelala stavku na turizm, inostrannyye investitsii i sel'skoye khozyaystvo [Adzharia relied on tourism, foreign investment and agriculture]. (2015). *News Black Sea*. Retrieved from <http://www.blackseanews.net/read/104756>.
6. Dovnar, V. (2017). 20 rokov mrii i prymusu: yak Rosiia i Bilorus buduvaly soiuznu derzhavu [20 years of dreams and coercion: how Russia and Belarus built a federal state]. *Apostrophe*. Retrieved from <https://apostrophe.ua/ua/article/world/ex-ussr/2017-04-16/20-let-mechtyi-i-prinujdeniya-kak-rossiya-i-belarus-stroili-soyuznoe-gosudarstvo/11741>.
7. Razmer VVP po PPS Yevropeyskogo soyuza, mlrd. dollarov SSHA [Gross Domestic Product (PPP) of the European Union, billion US dollars]. Retrieved from <http://www.ereport.ru/stat.php?razdel=country&count=eu&table=gpeca>.
8. VVP stran mira v 2016 godu, prognoz na 2017 god [GDP in the world in 2016, forecast for 2017]. Retrieved from <http://visasam.ru/emigration/vybor/vvp-stran-mira.html#i-4>.
9. Fomov, D. (2015). Dyvna lohika kryzy bizhentsiv u Yevropi [A strange logic of the refugee crisis in Europe]. *Free voice information analysis center*. Retrieved from <http://iac.org.ua/divna-logika-kryzi-bizhentsiv-u-yevropi/>.
10. Solodko, A., & Fitisova A. (2016). Migrantsiina kryza v YeS: statystyka ta analiz polityky [EU Migration Crisis: Statistics and Policy Analysis]. *Cedos*. Retrieved from <https://cedos.org.ua/uk/migration/migrantsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>.
11. Lanovy, V. (2016). Hazova shybenytsia dlia ukrainskoho narodu [Gas hub for the Ukrainian people]. *Economic truth*. Retrieved from <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/07/29/551080/>.
12. Duda, A. (2012). Polityka Rosii shchodo ChF: Sevastopoliu – slavu, Novorossiisku – koshty [Russia's policy on Black Sea Fleet: Sevastopol – glory, Novorossiysk – funds]. *Ukrainian week*. Retrieved from

<http://tyzhden.ua/Politics/43993>.

13. *Ukraina prohrala Rosii sud v Londoni* [Ukraine lost to Russia in London]. Retrieved from <http://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20170329-ukrayina-prograla-rosiyi-sud-v-londoni/>.

14. Hontareva, V. (2017). *Chastka rosiiskykh bankiv v Ukraini zmenshylas v 1,7 razu* [The share of Russian banks in Ukraine decreased by 1.7 times]. Retrieved from <http://tsn.ua/groshi/chastka-rosiiskih-bankiv-v-ukrayini-skorotilasya-v-1-7-razu-gontareva-869834.html>.

15. *Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony* [The Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand]. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

16. The World Trade Organization (WTO). Retrieved from <https://www.wto.org/>.

Received: 04.18.2017 / Review 05.5.2017 / Accepted 05.12.2017

